

Lefatsheng la kajeno le hokahaneng, bokgoni ba ho bua dipuo tse ngata le ho buisana ka dipuo tse fapaneng ke tsebo ya bohlokwa. Esita le tsebo e fokolang ya puo e fetang e le nngwe e molemo. Tsebo ea dipuo tse eketsehileng ke mofuta o motjha wa ho bala le ho ngola lefatsheng lohle. Thuto ea puo e lokela ho atoloswa ho bohle - batjha le ba baholo.

Leha ho le jwalo, batho ba dimilione ho pota lefatsheng ba hanelwa tokelo ea ho boloka, ho thabela le ho ntlafatsa dipuo tsa bona tsa boitsebiso le botjhaba. Ho se be le toka hona ho hloka ho lokiswa ka melaotheo ya dipuo e tshehetsang matjhaba a dipuo tse ngata le batho ka bong.

Rona, ditho tsa lenaneo la Seboka sa Lefatsheng sa Salzburg mabapi le *Sebopeho sa Bokgoni: Thuto ya Puo le ho Kopangwa Lefatsheng ka Bophara* (12-17 Tshitwe, 2017 salzburgglobal.org/go/586), ho kopa melaotheo e ananelang le ho tshehetsa dipuo tse ngata le ditokelo tsa puo.

Tlaleho ya Salzburg ya Lefatsheng ka Dipuo tse Ngata e tla tshehetswa ke tlaleho e feletseng le di-blogs mabapi le dihlooho tsa bohlokwa tse phatlaladitsweng ka 2018.

Tlaleho ya Salzburg bakeng sa Lefatsheng la Dipuo tse Ngata

RE PHELA LEFATSHENG LEO:

- Ditho tsohle tse 193 tsa Matjhaba a Kopaneng le batho ba bangata ba buang le dipuo tse ngata.
- Dipuo tse 7 097 dibuuwa lefatsheng ka bophara.
- Tse 2 464 tsa tseba di kotsing*.
- Dipuo tse 23 di na le taolo, di buuwa ke halofo ya baahi ba lefatsheng.
- Batho ba 40% ha ba fumane thuto ka puo eo ba e utlwisisang.
- Bana le batjha ba dimilione tse 617 ha ba fihlelle bokgoni bo bonyanenyana boemong ba ho bala.
- Batho ba dimilione tse 244 ke bajaki ba matjhaba, bao ho bona dimilione tse 20 e leng baphaphathehi, keketseho ya 41% ho tloha ka 2000. Bajaki le baphaphathehi feela ba ka theha naha ya bohloko e nang le baahi ba bangata lefatsheng.

Ka sebele, lefatsheng la rona le na le dipuo tse ngata, empa mekgwa e mengata ya thuto le moruo, mekgwa ya boahi le mebuso ya setjhaba e sitisa batho ba dimilione ka lebaka la dipuo tsa bona le bokgoni ba ho bua. Re tlameha ho sebetsana le phephetso ena e le hore re finyelle Dipheo tsa Tswelopele tse Tsitsitseng, tse amohetsweng ka 2015 ke dinaha tse 193 ho "fedisa bofutsana, ho sireletsa lefatsheng le ho tiisa hore bohle ba atlehile." Lenaneo le nepahetseng la thuto le ahilweng ka melao ya dipuo tse matla le e loketseng ke ya bohlokwa ho tswelopele e kenyelletsang.

METHEO

- Boemo ba dipuo tse ngata bo hlalosa thuto e hlakileng ya dipuo, le mekgwa e sa rerwang ya puisano e hlahang mekgatlong ya dipuo tse ngata.
- Puo ya maleme a mangata ke tsebo ya dipuo tse ngatangata ka batho.
- Maemo a histori, dibaka, le maemo a moruo a lebisana mefuteng e sa tshwaneng le litshebedisano tsa dipuo tse ngata.
- Thuto ya dipuo tse ngata, le tshehetso bakeng sa dipuo tse ngata tsa setjhaba ka mebuso le mekgatlo ya matjhaba, e khotalletsa ho fapanetsana tsebo le kutlwisiso ya moruo le ho matlafatsa dikamano tsa matjhaba.

Melaotheo e rerilweng ya puo e ka ntlafatsa bonngwe ba setjhaba, ho fetola dipheho tsa thuto le ho kgothalletsa ntshetsopele ya moruo. Mekgwa e mengata ya ho ithuta ho bua ka puo e dumella bana hore ba ahe tsebo e matla ya ho bala le ho ngola ka maleme a bona; e thusa setjhaba ho boloka dipuo tsa tsona tsa boitsebiso, tsebo le tumelo; le ho etsa menyetla ya ho ithuta dipuo tse ntjha tsa melemo ya motho, ya boithabiso, ya setso kapa ya moruo. Melaotheo e mengata e ka tshehetsa mohlodi o ikhethang le wa bohlokwa wa mefutafuta ya dipuo le ho tlisa phetoho e ntle lefatsheng, moruong, setjhabeng le dipolotiking.

Re kgothalletsa motho ka mong, dikoporasi, ditsi le mebuso hore ba amohele maikutlo a dipuo tse ngata a ketekang le ho kgothalletsa mefutafuta ya dipuo e le mokgoa wa lefatsheng, ho sebetsana le kgethollo ya puo, le ho sokolla melaotheo ya dipuo tse ntshetsang pele boemo ba dipuo tse ngata.

DITLHAHISO

Ketsa Molao

Molaotheo wa puo o atlehileng o hloka tlatsitso ho tswa ditsebing le karolo e mafolofolo e nkuwang ke ba amehang setjhabeng. Ho etsa diqeto tse utlwalang le tse hlakileng ka dipuo tsa setjhaba ho bolela:

- Ho buisana ka dipheo tse hlakileng le tse finyellehang.
- Ho kenyeletsa bohle ba amehang tshebetsong ya molaotheo le karolo ya bohlokwa ya matitjhere maemong ohle.
- Ho hlophisa molaotheo ho toha boemong ba pele ba sekolo ho fihlella boemong bo ka morao ho keneng sekolo, le thutong e sa rerwang le ya bophelo bohle.
- Ho tsepmisa mohopolo matleng ohle a dipuo le ditlhoko, ho kenyelletsa tlhokomelo, ho ithuta le ho sebediswa ha dipuo tsa lapeng tsa tjabana tse fokolang.
- Ho sebedisa tsebo e tswang thutong le dipatlisisong tsa boko bakeng sa dipuo tsa lapeng le thuto ya dipuo tse ding.
- Ho bokella bokgoni ba theknoloji ya puisano.
- Ho fumana disebediswa tse lekaneng bakeng sa tshebetsong e feletseng ya molaotheo.
- Ho lekola le ho hlaloha dipheo tsa molaotheo le tshebediso ya tsona ka mehla.

Ho ruta le ho ithuta

Palo e feletseng ya molaotheo ya puo ke setjhaba, moruo le setso, ha mmoho le thuto. Thuto ya bophelo bohle ya dipuo ke ya bohlokwa bakeng sa mekgatlo ya ho boloka le ho rua molemo ka dipuo tse ngata. Dithuto, ditsebo le maano a basebetsi di lokela ho kgothaletsa le ho lemoha ho ithuta puo bakeng sa bohle, ha mmoho le kananelo e ntle ya mefutafuta ya dipuo. Bana le batho ba baholo ba lokela ho fumana monyetla o kenyelletsang le o tswellang ho ntshetsa pele, ho ntlafatsa le ho atolosa bokgoni ba puo ya bona bophelong bohle ba bona.

Ho na le monahano o motjha wa thuto e kenyelletsang mekgwa e tlwaelehileng le mekgwa e meng ya tsebo le ya theknoloji ya moraorao. Ditsha tsa thuto ya puo ya mafolofolo di feta ya dikolo le tsa maemo a phahameng a thuto. Ditsela, matlo, diwebsaete tsa marangrang, dibaka tsa dijithale, le dibaka tsa ditshebeletso tsa baphaphathehi kaofela di ka thusa ho ruta le ho ananela dipuo.

Phetolelo le ho toloka

Ditshebeletso tse na di kenyeleditse ho thehwa le ho fana ka litshebeletso tsa sechaba le phapanyetsano ya tlhahiso-leseding ka mekgatlo e mengata. Ho kenya letsoho ka mekgwa o lekaneng ditabeng tsa bophelo bo botle, thuto, moruo le molao ho itshetlehile ka ho buisana ka puo e fumanehang ka bolokolohi.

PILETSO YA MOHATO

Ba amehang ba ka kganna phetoho ba kenyelletsa bafuputsi le matitjhere; basebetsi ba setjhaba, mekgatlo ya setjhaba le mekgatlo e seng ya mmuso; ditlwaelo tsa moetlo le metjha ya phatlalatso; mebuso le ba boholong; dithahasello tsa kgwebo le tsa ho rekisa; mekgatlo ya thuso le ntshetsopele; le metheo le matlotlo. Re ipiletsa ho bohle ho thusa:

- Ho ntlafatsa maano a dipuo, mekgwa le ditsebi tsa theknoloji tse tshehetsang ditjhaba tse tsitsitseng le tse matla ka boikutlo bo nepahetseng maemong a dipuo tse ngata le puong ya maleme a mangata.
- Ho tshehetsa ka botlalo ditokelo tsa puo, mefutafuta le boahi ka ditokomane tsa molao le melaetsa ya setjhaba.
- Ho sebedisa le maemo ohle a kgetholo, kgatello, ho nka mahlakore le ho se lekane ho amanang le puo, le ho bala le ho ngola.
- Hlokomela hore maqolo a fokolang, bajaki le baphaphathehi ba na le leruo le phameng la puo le leng bohlokwa haholo bakeng sa lefatshe la rona la kajeno le la bokamoso.

Ka tsela ya bona e ikgethang, sehlopha ka seng sa ba nkang karolo se ka amohela le ho tshehetsa dipuo tse ngata bakeng sa tswelopele ya setjhaba, toka ya setjhaba le boahi bo nang le kabelo. Ha mmoho, re ka nka kgato ho sireletsa motlotlwane wa matlotlo a meetlo le tsebo ya dipuo tse ngata molemong wa meloko e tlang.

* You can find references for all statistics online: education.salzburgglobal.org/statements